

УДК 378.015.31:17.022.1

DOI:

Сергій Гуров, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології та методики викладання англійської мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті йдеться про мету, завдання та педагогічні умови виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей. Автор звертає увагу на актуальність проблеми виховання духовно-моральних цінностей сучасної української молоді та надає характеристику низці специфічних особливостей нинішнього процесу виховання студентів гуманітарних спеціальностей. Дослідження спрямовано також на розкриття основних теоретичних положень щодо виховання духовно-моральних цінностей студентів-гуманітаріїв та обґрунтування ролі художньої літератури як вагомого чинника виховання зазначеного аксіологічного феномена.

Ключові слова: педагогічні умови; виховання духовно-моральних цінностей; студенти гуманітарних спеціальностей; художня література.

Літ. 12.

Serhiy Hurov, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the English Philology and Methods of Teaching English Department
Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF UPBRINGING SPIRITUAL AND MORAL VALUES OF STUDENTS OF HUMANITARIAN SPECIALTIES

The article deals with the purpose, objectives and pedagogical conditions of education of spiritual and moral values of students of humanitarian specialties. The author draws attention to the relevance of the problem of education of spiritual and moral values of modern Ukrainian youth and provides a description of a number of specific features of the current process of education of students of Humanities. The research is also aimed at revealing the main theoretical positions on the education of spiritual and moral values of students-humanitarians and substantiation of the role of fiction as an important factor in the education of this axiological phenomenon.

Education of spiritual and moral values of the future specialist-Humanities fully depends on the adequate implementation of pedagogical conditions of education of spiritual and moral values of students of Humanities, as well as on the skills of teachers of higher education institutions to carry out the educational process reasonably, purposefully and in an organized manner, which determines the degree of effectiveness in the formation of spiritual and moral values of students in the process of their professional training. At the same time, we believe that the process of education of spiritual and moral values of students of humanitarian specialties should begin with the procedure of understanding by teachers who work with them the motives, interests and needs of the individual, as well as the consideration of social reality that surrounds students. And only at the next stage it is possible to use the appropriate methods of education of spiritual and moral values (ethical conversations, explanation, training, interactive exercises, etc.) as a kind of action to improve the existing spiritual and moral experience of the student.

Keywords: pedagogical conditions; education of spiritual and moral values; students of humanitarian specialties, fiction.

Постановка проблеми. Пошук ефективних шляхів духовно-морального виховання молоді характеризує будь-яку історичну епоху, але в наш час ця проблема набуває все більшої актуальності, коли особливе місце посідають проблеми пов'язані з духовно-моральною культурою особистості, яка проявляється у стосунках з людьми, у проявах таких моральних якостей як: доброта, милосердя та співпереживання. Практика роботи зі студентами гуманітарних спеціальностей, аналіз

результатів творчих завдань і відповідей в анкетах на поставлені запитання щодо ролі духовно-моральних цінностей у їхньому житті і житті суспільства у цілому, надають можливість стверджувати, що сучасна молодь, у своїй більшості, не тільки не розуміє значущість духовно-моральних цінностей для становлення особистості, а й не цікавиться цим питанням взагалі.

Аналіз досліджень і публікацій. Педагогічний аспект проблеми принципів, закономірностей та

умов виховання феномену “духовно-моральні цінності” представлений у науковому доробку таких вчених як: І. Бех, Л. Вовк, В. Григоренко, В. Губман, В. Дирда, В. Загвязинський, М. Євтух, В. Жуковський, М. Зайцев, І. Зязюн, Ю. Іванов, О. Магеря, Т. Чайка, Г. Шевченко, В. Янок та ін. Виховання духовно-моральних цінностей це, перш за все, формування в особистості таких якостей як: сумління, доброта, милосердя, людяність, чуйність та відповідальність з метою формування стійкого життєвого ідеалу і практичного керівництва до конструктивної взаємодії у суспільстві. Неможна не враховувати того, що в основу сучасного розуміння духовно-моральної культури має бути покладено людину як найвищу цінність. Ідеальним образом “справжньої людини” має стати та особистість, в якій сформовано: “багатство духовного світу, духовних інтересів, духовних запитів... така людська особистість проявляється, розкривається, стверджується і виражається тільки через духовний світ”, – відзначав В. Сухомлинський [11, 10].

Мета статті – висвітлити педагогічні умови виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей та обґрунтувати основні положення щодо здійснення виховної діяльності у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Виховання у студентів гуманітарних спеціальностей духовно-моральних цінностей має низку закономірностей, які не можуть не враховувати виклики сучасності, адже для кожної епохи характерними є певні духовні ідеали та еталони, сталі духовно-моральні настанови та правила поведінки, що своїм мовним наповненням і образністю із часом стають дещо застарілими і не сприймаються молоддю, як такі, що потребують наслідування. Отже, перш ніж перейти до розгляду педагогічних умов виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей, вважаємо за потрібне звернути увагу на визначення мети виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей, а також на виявлення основних положень і завдань виховання зазначеного аксіологічного феномена.

Наразі наукового осмислення та пильної уваги кураторів студентської молоді потребують такі специфічні особливості нинішнього процесу виховання студентів гуманітарних спеціальностей:

- відсутність сформованості або нечіткість усвідомлення духовно-моральних цінностей (переважна більшість студентів, за проведеними нами експериментальними дослідженнями, орієнтовані на досягнення професійного успіху, матеріального благополуччя і лише незначна

кількість опитуваних орієнтована на досягнення взаємодії з оточенням);

- недостатнє врахування особистої ролі організаторів навчально-виховного процесу у вихованні духовно-моральних цінностей;

- недостатнє використання діалогічної форми спілкування з боку кураторів та викладачів професійних дисциплін;

- відсутність рефлексії духовно-морального досвіду студентів тощо.

Для того, щоб перетворити вищезначені особливості необхідно об'єднати зусилля науковців, які вивчають проблеми виховання людини. Важливою також є конструктивна кооперація освітян у модернізації змісту гуманітарних і професійних дисциплін, де накопичені раніше знання про духовність, мораль, культуру суспільства, мають стати організованою інформацією, яка має специфічний зміст і визначену структуру. Варто відзначити, що невимірний потенціал для досягнення мети виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей вміщує у собі – художня література, що є втіленням духовного самопізнання та самоусвідомлення особистості, яку вважаємо за необхідне взяти за основу для створення моделі виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей.

У такому випадку специфіка виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей передбачає формування у них певної системи знань про сутність духовно-моральних цінностей та їхню структуру, цілісного уявлення про художню літературу як важливу складову виховання духовно-моральних цінностей особистості, а також засвоєння основних понять стосовно духовно-моральних цінностей. У разі врахування вищезначених особливостей виховання, у студентів розвиваються уміння розрізняти категорії “добро” і “зло” в творах художньої літератури; формується здатність до духовно-моральної оцінки творів художньої літератури, студенти починають усвідомлювати значення духовно-моральних цінностей в художній літературі та вміють їх інтерпретувати. Так, у них поступово формуються сталі духовно-ціннісні орієнтації у здійсненні морального вибору, позитивна мотивація до самовдосконалення; духовно-етичні ідеали, духовно-моральні переконання, інтереси, здатність до прояву любові, емпатії, шляхетності. Майбутні фахівці стають спроможними визнавати важливість виховання духовно-моральних цінностей, в них

виникає потреба у вирішенні проблем духовно-морального характеру, з'являється наявність емоційної реакції на твори художньої літератури та здатність до самовиховання, саморегуляції поведінки відповідно до духовно-морального аспекту; вміння урахувувати особистісні інтереси із духовно-моральними потребами суспільства.

Отже, орієнтація і кураторів, і викладачів закладу вищої освіти має бути спрямованою на виховання духовно-етичних ідеалів, духовно-моральних переконань і, втілення їх в особистісну діяльність. При цьому викладачі, які забезпечують виховну діяльність, не передають готові зразки духовно-моральних цінностей, а створюють, інтерпретують та виробляють їх разом зі студентами. Таким чином, зміст виховання духовно-моральних цінностей у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей зумовлює спільний пошук у досягненні взаєморозуміння, визнанні духовно-моральних цінностей, норм поведінки у суспільстві й окремії групі, їх критичне оцінювання в особистісній діяльності, у комунікаційному середовищі спілкування тощо.

Варто відзначити, що специфіка процесу виховання духовно-моральних цінностей студентства повною мірою розкривається за умови усвідомлення змісту, раціонального застосування та визнання значення кожної з функцій управління. До таких функцій відносимо: планування, визначення мети, організації, стимулювання та мотивування, прогнозування і контроль, координація та регулювання, забезпечення розвитку творчого мислення та креативності суб'єктів виховного процесу, ефективне управління інформаційними, комунікативними, дослідницькими, перетворювальними процесами у закладі вищої освіти тощо.

Вищезначені функції є важливими складовими процесу управління виховною діяльністю студентів, а їх послідовна реалізація в адекватній технологічній структурі матиме позитивний вплив на досягнення визначеної мети виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей, а саме: підготовка майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей, здатного розуміти структуру та зміст духовно-моральних цінностей, осмислювати свій вибір щодо вибору художніх літературних творів та вміти робити аналіз та адекватну інтерпретацію художніх образів твору саме в ціннісно-герменевтичному аспекті; виховувати власні моральні риси, які властиві духовно-освіченій людині.

Розробляючи вимоги до знань та вмінь

майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей, можна визначити, що він повинен **знати та розуміти:** сутність, зміст і структуру духовно-моральних цінностей; основні поняття щодо виховання духовно-моральних цінностей особистості; характеристику духовно-морального ідеалу, якого прагне людина; принципи стосунків у суспільстві та соціально-психологічні закони співіснування; критерії оцінювання рівня вихованості духовно-моральних цінностей особистості, способи доведення інформації ціннісного характеру до слухачів; критерії відбору кращих зразків творів художньої літератури, що вміщують виховну аксіологічну складову; **уміти:** наводити приклади художніх творів, що позитивно впливають на формування духовно-моральних цінностей особистості; інтерпретувати образи художньої літератури з позиції аксіологічної значущості; робити ціннісний аналіз літературних творів та вміти пояснити авторську думку іншим учасникам щодо втілення ціннісних ідей в художньому творі; аргументувати власний вибір літературних творів, створюючи таким чином стратегію особистісного духовно-морального розвитку.

Досягнення окресленої мети виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей, з нашої точки зору, може бути здійснене через постановку і вирішення як стратегічних так і тактичних завдань.

До стратегічних завдань ми відносимо: служіння майбутніх фахівців гуманітаріїв народу України; формування дбайливого ставлення до культурно-історичної спадщини України і засвоєння головних історичних духовно-моральних засад суспільства; засвоєння кращих зразків творів художньої літератури як вітчизняних так і зарубіжних авторів; засвоєння духовно-моральних традицій народів України, гармонійний духовний розвиток особистості та прищеплення їй основних моральних принципів, гуманітарних, культурних і наукових цінностей; формування національної самосвідомості, поваги до рідної мови, мов інших народів до культурної спадщини суспільства, зокрема художньої літератури.

Серед тактичних завдань слід виділити: формування цілісного уявлення студентів про художню літературу як важливого компонента становлення духовно-моральної культури особистості; активізацію просвітницької діяльності – обмін досвідом та інформацією на основі прочитаних художніх творів; сприяння впровадженню духовно-моральних цінностей у сім'ях, культурно-освітніх установах, молодіжних громадських організаціях; посилення духовно-

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

морального спрямування при висвітленні подій в мас медіа, і в свою чергу протидія масовій культурі; розвиток загальнокультурних, читацьких, ціннісних, комунікативно-мовленневих та інформаційних компетенцій, естетичних смаків студентів гуманітарних спеціальностей; професійна орієнтація студентів в галузі гуманітарних спеціальностей.

Виконання означених завдань сприятиме вихованню майбутнього фахівця гуманітарія, який має дотримуватися законодавства та суспільних норм поведінки, досконало володіти професійними прийомами під час роботи з людьми, підтверджувати духовно-моральні цінності та виховувати їх в інших власними діями та поведінкою.

Отже, наразі помітною стає необхідність виховної роботи з укріплення потенціалу студентів-гуманітаріїв для підготовки фахівців нової генерації, які мають усвідомлювати необхідність національного відродження та виходу держави на новий міжнародний рівень. В цілому, таке явище як “цінності”, за визначенням О. Дробницького, виникають за наявності протиріч між вже досягнутими потребами і необхідністю, яка виникла, з одного боку, та тією дійсністю, яка існує і, яка на даний момент ще не дозволяє одразу і повністю розв’язати ці проблеми, з іншого боку [5, 7]. При цьому в процесі виховання духовно-моральних цінностей студентів, на наш погляд, потрібно враховувати такі положення для розробки новітніх технологій та методик виховання, що ґрунтуються на особистісному та індивідуальному підходах.

Перше положення відображає думку про те, що кожен майбутній фахівець має природні задатки, які складаються із особливостей нервової системи, стану здоров’я, фізичної побудови та зовнішності, емоційності та темпераменту, мотивації та рівня перцепції інформації. Для виявлення цих задатків та прогнозування розвитку особистості, особливо у професійній діяльності, необхідно проводити комплексну діагностику, яка включає такі методи як, спостереження, бесіди, тестування тощо.

Другим положенням є те, що існують ситуаційні впливи на виховання духовно-моральних цінностей майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей впродовж особистого життя. Саме тому, необхідно врахувати залучення до навчально-виховного процесу спеціалізовані стимульні матеріали, що відтворюють окремі життєві ситуації.

Третє положення зводиться до вивчення духовно-моральних цінностей кураторів груп, професорсько-викладацького складу, який працює

безпосередньо зі студентами. Слід ретельно підходити до підбору викладацького складу закладу вищої освіти, особливо в навчальних галузях, які мають естетичний та емоційний контент. Можливим в такому випадку стає розробка спеціальних тренінгів для викладачів закладів вищої освіти, спецкурсів, спрямованих на вдосконалення розуміння сутності і ролі виховання духовно-моральних цінностей студентів.

Четвертим положенням є урахування соціального середовища майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей. Варто уважно ставитись до ціннісних орієнтацій студентства як соціальної групи, адже саме у цій спільноті студент має формувати свої власні духовно-моральні цінності, які також мають бути прийнятні в цій соціальній групі. Одним із найскладніших завдань цього положення є те, що навіть сформовані цінності фахівця не зможуть дати певного ствердження особистісних характеристик, якщо їх не підтримує спільнота студентів. Процес виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей має відбуватися через певні технології, здійснюватися за допомогою певного алгоритму, що має враховувати характерні ознаки особистості і співвідноситися із загальнолюдськими цінностями суспільства – все це вимагає визначення і реалізації педагогічних умов виховання.

Отже, вважаємо, що створення педагогічних умов виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей, виявлення можливих шляхів і напрямів педагогічної роботи, що сприятимуть вихованню духовно-моральних цінностей фахівців-гуманітаріїв є одним із пріоритетних завдань вищої освіти сьогодення. При цьому категорію “педагогічні умови” виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей у рамках навчально-виховного процесу ми не можемо розглядати, не враховуючи зовнішніх і внутрішніх факторів процесу виховання, які під час практичної реалізації навчально-виховного процесу набувають статусу ціннісної установки на готовність до прояву духовно-моральних цінностей, схильність, ціннісну орієнтацію, мотиви і потреби.

Стандартно до поняття “умови” в педагогіці відносять: забезпечення навчально-виховного процесу матеріальними та кадровими ресурсами; визначення детермінантів соціального, духовного, морально-етичного виховання суб’єктів освіти; педагогічні та психологічні фактори розвитку; педагогічні технології, методики, засоби фахової підготовки студентської молоді [3; 8; 10].

У М. Роганової знаходимо таку класифікацію

педагогічних умов: дидактико-методологічні, які забезпечують засвоєння студентами знань з культурологічних дисциплін, спрямованих на духовний розвиток особистості; організаційно-педагогічні, які зумовлені організацією особистісно-орієнтованого діалогового навчання та спрямовані на самоосвіту, самовиховання, встановлення морально-психологічного клімату у процесі формування людських цінностей; акмеологічні, що сприяють зростанню особистісної культури студентів, формуванню духовності та загальнолюдських цінностей, творчої самореалізації; культурно-виховні, які створюють культурне середовище вищого навчального закладу, сумісна виховна робота всіх соціальних інститутів виховання [9, 299 – 302].

В контексті нашого дослідження ми розуміємо поняття “педагогічні умови” формування зазначеного вище аксіологічного явища, як: створення та реалізацію таких обставин, як зовнішніх так і внутрішніх, що позитивно впливають на динаміку формування духовно-моральних цінностей особистості студента-гуманітарія в цілому, а також на його становлення як суб’єкта вищої професійної освіти.

Аналіз фундаментальних наукових праць таких учених в галузі теорії та методики виховання, як А. Асмолов, І. Бех, В. Григоренко, Б. Коротяєв, І. Липський, Г. Олпорт, М. Роганова, Г. Селевко, В. Сухомлинський, Г. Шевченко [1; 2; 4; 6; 7; 10, 11; 12], та результати теоретичних і методологічних досліджень надали нам можливість упорядкувати низку педагогічних умов з ефективного виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами художньої літератури: створення аксіологічно спрямованого освітньо-виховного простору і залучення студентів у діяльність із засвоєння духовно-моральних цінностей у ньому; опора на ціннісний потенціал художньої літератури як засобу виховання духовно-моральних цінностей; сприяння комфортному спілкуванню, взаємодії, співпраці і співтворчості у навчально-виховному-процесі; організація процесу виховання на основі розробленого інтерактивного курсу “Художня література як чинник становлення духовно-моральної особистості студента”, в якому передбачено створення ситуацій для постійного діалогу як форми взаємодії між учасниками; системне впровадження у навчально-виховний процес ідеї гуманізму, досягнень національної та світової художньої літератури, на засадах яких формується світогляд особистості студента.

Отже, в роботі ми практично проектуємо

категорію умови навчально-виховного процесу через зовнішні та внутрішні фактори виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей, які у практичних обставинах навчально-виховного процесу поступово перетворюються на аксіологічні установки як регулятивний фактор стійкої та цілеспрямованої діяльності. Таким чином, практичне проектування освітньо-виховних умов виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами художньої літератури забезпечує врахування оптимальних факторів, створення алгоритму їх використання в становленні особистості студентів гуманітарних спеціальностей, які регулюються, контролюються, корегуються та стимулюються як об’єктивні управлінським циклом виховного процесу.

Реалізація процесу формування духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей неможлива без створення та імплементації спеціальних методик у певну систему професійної підготовки, оскільки у подальшій професійній діяльності майбутньому фахівцю необхідно самостійно виховувати власні цінності.

Саме тому необхідно додати до процесу формування духовно-моральних цінностей спеціалізовані знання, вміння та навички для подальшої роботи, такі як: здатність брати на себе відповідальність за вибір інформації та її обробку; мати критичне мислення, вміння аналізувати та оцінювати інформацію з точки зору моральності та духовності, уміння організувати діяльність, впливати на розвиток різних ситуацій і передбачати кінцеві результати; вміння опановувати та розробляти виховні технології та методики; підтримувати повагу до інших, здатність працювати в колективі та вміння регулювати конфлікти ненасильницькими методами; любов до людей і суспільства загалом, доброзичливість, комунікабельність, цілеспрямованість, здатність до співпереживання та рефлексії.

Ефективними формами і методами виховної роботи у професійній підготовці у закладах вищої освіти вважаються: наукові лекції, публічні лекції, виступи на семінарських заняттях, проектні, магістерські, бакалаврські роботи, наукові доповіді, повідомлення, статті, конференції, ігри, бесіди, колоквиуми, дискусії, диспути, дебати, усні та письмові рецензії, обговорення, настанови, коментування інформації, яка має спрямування на формування духовно-моральних цінностей тощо. При цьому вибір форми й ефективність проведення виховної діяльності з формування духовно-моральних цінностей, упровадження

стимулюючих матеріалів багато в чому залежать від позиції викладача.

Так, лекційні заняття мають виховний вплив тільки за умови, якщо науково-педагогічний працівник презентує нові виховні технології та демонструє їх результати, якщо він здійснює аналіз сучасний стан теорії та практики виховання, заохочує студентів до критичного осмислення духовно-моральних цінностей, підштовхує до розуміння сенсу активної життєвої позиції та до прагнення набути істинних цінностей.

Під час проведення семінарських занять ефективність у формуванні духовно-моральних цінностей досягається якщо: студенти висловлюють власний погляд на рішення проблем формування духовно-моральних цінностей, обґрунтовують власну поведінку в різних життєвих ситуаціях, вміють творчо використовувати теоретичні знання про духовно-моральне виховання особистості, моделювати виховний процес на різних рівнях (особистому, груповому, колективному). Якщо вони разом із викладачем планують власні досягнення основних завдань виховання, оцінюють різні життєві ситуації, виявляють справжні мотиви діяльності, прогнозують результати того або іншого вчинку, вивчають напрями досягнення успіху. Слід відмітити, що викладач на таких семінарських заняттях не лише виступає активним слухачем, а й діагностує зміни у показниках рівня вихованості духовно-моральних цінностей студентів.

Рефлексія сформованості власних духовно-моральних цінностей має бути одним із головних компонентів навчально-виховного процесу. Ми розуміємо рефлексію як процес духовно-морального міркування з приводу власної поведінки, відповідності власних ціннісних орієнтацій до духовно-морального спрямування. Така особлива форма розумової діяльності може бути використана як під час проведення семінарських занять так і на лекційних заняттях. Рефлексію можна здійснювати як за допомогою викладача або куратора, так і самостійно, у групових, парних, індивідуальних формах роботи.

Висновки. Таким чином, можна вважати, що вихованість духовно-моральних цінностей майбутнього фахівця-гуманітарія в повній мірі залежить від адекватної реалізації педагогічних умов виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітаріїв, а також від умінь викладачів закладу вищої освіти здійснювати виховний процес обґрунтовано, цілеспрямовано й організовано, що й визначає ступінь результативності у формуванні духовно-моральних цінностей студентів під час їхньої

професійної підготовки. При цьому ми вважаємо, що процес виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей має починатися із процедури розуміння педагогами, які з ними працюють мотивів, інтересів і потреб особистості, а також розгляду соціальної дійсності, що оточує студентів тощо. І тільки на наступному щаблі можна використовувати відповідні методи виховання духовно-моральних цінностей (етичні бесіди, пояснення, тренінги, інтерактивні вправи та ін.) як своєрідні дії з вдосконалення вже наявного духовно-морального досвіду студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека : учебник. 3-е изд., испр. и доп. Москва, 2007. 526 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ, 2003. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.

3. Бондаревская Е. В. Воспитание как возрождение гражданина, человека культуры и нравственности: Основные положения концепции воспитания в изменяющихся условиях. Ростов-на-Дону, 1995. 32 с.

4. Григоренко В. Г. Професійно-педагогічна мотивація та технологія її формування. Одеса, 2003. 147 с.

5. Дробницкий О. Г. Некоторые аспекты проблемы ценностей. Проблема ценности в философии / под ред. А. Г. Харчева. Москва; Ленинград, 1966. С. 25–40.

6. Липский И. А. Технологический потенциал социально-педагогической деятельности. *Педагогика*. 2004. № 9. С. 34–42.

7. Олпорт Г. Становление личности. Избранные труды; под общ. ред. П. А. Леонтьева. Москва, 2002. 462 с.

8. Педагогический словарь : учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Т. А. Строкова и др. ; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. Москва, 2008. 352 с.

9. Роганова М. В. Духовна культура особистості в освітньо-виховному процесі вищої школи. Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. Слов'янськ, 2006. Вип. 31. С. 52–58.

10. Роганова М. В. Виховний соціокультурний простір університету як педагогічна проблема. Вісник Київського міжнародного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Київ, 2006. Вип. 8. С. 282–294.

11. Сухомлинский В. Как воспитать настоящего

человека / В. А. Сухомлинский. Москва, 1990. 286 с.
12. Шевченко Г. П., Джабер Х. М. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період. Луганськ, 2004. 208 с.

REFERENCES

1. Asmolov, A. G. (2008). *Psihologija lichnosti: kulturno-istoricheskoe ponimanie razvitija cheloveka* [Psychology of personality: cultural and historical understanding of human development: textbook]. Moscow, 526 p. [in Russian].
2. Beh, I. D. (2003). *Vihovannja osobistosti: v 2 kn. Kn. 1: Osobistisno-orientovaniy pidhid: teoretiko-tehnologichni zasadi* [Education of personality: in 2 books. Book No.1: Personality-oriented approach: theoretical and technological basis]. Kyiv, 280p. [in Ukrainian].
3. Bondarevskaja, E. V. (1995). *Vospitanie kak vozrozhdenie grazhdanina, cheloveka kultury i npravstvennosti: Osnovnye polozhenija koncepcii vospitanija v izmenjajushhihsja uslovijah* [Education as the rebirth of the citizen of culture and values. The main provisions of the concepts and education in changing conditions]. Rostov-na-Donu, 32 p. [in Russian].
4. Grigorenko, V. G. (2003). *Profesijno-pedagogichna motivacija ta tehnologija yii formuvannja : monografija* [Professional and pedagogical motivation and technology of its formation: monograph]. Odessa, 147p. [in Ukrainian].
5. Drobnicki, O. G. (1996). *Nekotorye aspekty problemy cennostej* [Some aspects of the problem of values]. *The Problem of values in philosophy*. Moscow; Leningrad. pp. 25–40. [in Russian].
6. Lipsky I. A. (2004). *Tehnologicheskij*

potencial socialno-pedagogicheskoy dejatelnosti [Technological potential socio-pedagogical work]. *Pedagogy*. No. 9. pp.34–42. [in Russian].

7. Allport, G. (2002). *Stanovlenie lichnosti. Izbrannye trudy* [The formation of personality. Selected works]. Moscow, 462p. [in Russian].

8. Zagvyazinsky, V.I., Zakirova, A. F. & Strokova, T. A. (2008). *Pedagogicheskij slovar: ucheb. posobie dlja stud. vyssh. ucheb. zavedenij* [Pedagogical dictionary: training manual for students of higher educational institutions]. Moscow, 352p. [in Russian].

9. Roganova, N. B. (2006). *Dukhovna kultura osobystosti v osvितno-vykhovnomu protsesi vyshchoi shkoly* [Spiritual culture of the individual in the educational process of higher education]. *Humanization of the educational process: Scientific methodological collection*. Slavyansk, issue. 31, pp. 52–58. [in Ukrainian].

10. Roganova, M. V. (2006). *Vihovnij sociokulturnij prostir universitetu jak pedagogichna problema* [Educational socio-cultural space of the University as a pedagogical problem]. *Bulletin of the Kyiv International University. Series: Pedagogical Sciences: Collection of scientific works*. Kyiv: Kyiv International University, issue. 8. pp. 282–294. [in Ukrainian].

11. Sukhomlinsky, V. (1990). *Kak vospitat nastojashhego cheloveka* [How to educate a real person]. Moscow, 286p. [in Russian].

12. Shevchenko, G. P. & Jaber, H. M. (2004). *Estetychne vykhovannia u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrainy u suchasnyi period* [Aesthetic education in higher educational institutions of Ukraine in the modern period]. Lugansk, 208 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.08.2019

“Виховання – справа важка, і поліпшення його умов – один з священних обов’язків кожної людини, бо немає нічого більш важливого, як освіта самого себе і своїх ближніх”.

Сократ
давньогрецький філософ

“Знання, далеке від справедливості, заслуговує швидше назви спритності, ніж мудрості”.

Цицерон
давньоримський політичний діяч, видатний оратор, філософ

“Єдина людина, з якою ви повинні порівнювати себе – це ви в минулому. І єдина людина, краще якої ви повинні бути – це ви зараз”.

Зигмунд Фрейд
австрійський психолог

